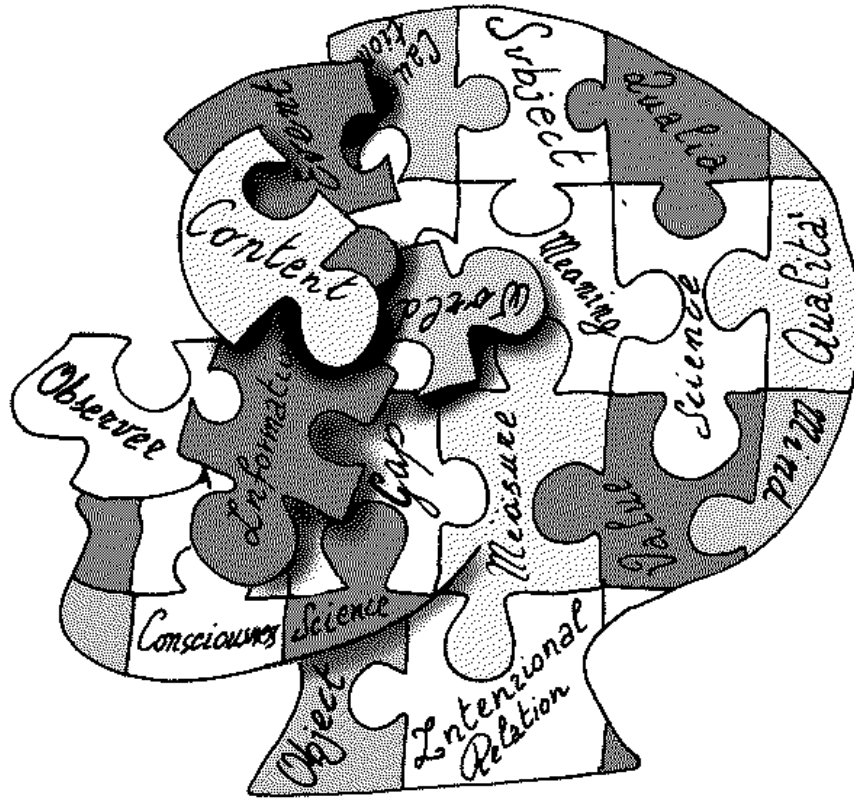

A Magyar Kognitív Tudományi Alapítvány és az ELTE TTK Tudománytörténet és
Tudományfilozófia tanszék szervezésében

MAKOG XIV.

Tudat és Elme

2006. Január 25-27. Tihany

A konferencia honlapja: <http://hps.elte.hu/~kampus/MAKOG/MAKOG2006/>

PROGRAM

Január 25. Szerda:

11.00 – 13.15: REGISZTRÁCIÓ

13.15 – 13.30: **Megnyitó**

TUDAT

13.30 – 13.55: **Deák Anita:** Tudatelmélet és érzelmek

13.55 – 14.20: **Iványi Rozália Eszter:** Tudatelmélet és idegen-nyelv elsajátítás : városi legenda vagy valódi kapcsolat?

14.20 – 14.45: **Mezősi Gyula:** Diszjunktivizmus, észlelés és az epifenomenalizmus tudatmodellje

14.45 – 15.10: **Lehmann Miklós:** A mentális reprezentációk szerepe a tudatelméletekben

15.10 – 15.25: SZÜNET

15.25 – 15.50: **Kampis György:** Összehasonlító tudatkutatás

15.50 – 16.15: **Czigler István:** Elme tudat nélkül: a változások és szabálytalanságok detekciójának pszichofiziológiája a látásban

16.15 – 16.40: **Danka István:** Személyes bűnünk: a tudat

16.40 – 17.05: **Fazekas Péter:** A tudat fenomenális karaktere

17.05 – 17.20: SZÜNET

17.20 – 17.45: **Mund Katalin:** A buddhizmus szerepe a modern tudatkutatásban

17.45 – 18.10: **Porosz Tibor:** Mit csinál a szél, amikor nem fúj? A „tudat” terei és idői

18.10 – 18.35: **Ropolyi László:** Mesterséges tudat

18.35 – 19.00: **Paksi Dániel:** Írásbeliség és társadalmi tudat

19.00: FOGADÁS

Január 26. Csütörtök:

08.00 – 09.00: REGGELI

KOGNITÍV PSZICHOLÓGIA

09.00 – 09.25: **Boronkai Dóra:** Kognitív szempontok a dialóguskutatásban

09.25 – 09.50: **Gábor Bálint:** Kisgyerekek morfológiai produktivitása új szavakkal és ragokkal

09.50 – 10.15: **Igács János, Krajcsi Attila:** A mentális számegyenes túloldala: a negatív számok

10.15 – 10.40: **Mező Bernadett, Krajcsi Attila:** Számok összehasonlítása mentális számegyenes nélkül

10.40 – 10.50: SZÜNET

10.50 – 11.15: **Jakab Zoltán:** Látóvá vált született vakok színlátása - eltérések a szín- illetve térlátás fejlődésében.

11.15 – 11.35: **Kántor Gyöngyi:** A diskurzusok alatt lezajló tudati folyamatokról

11.35 – 12.00: **Kertész Gergely:** Mire redukálta Daniel Dennett az intencionalitást?

12.00 – 12.25: **Kiss Szabolcs:** A hamisvélekedés-teszt feladatelemzése

12.25 – 12.50: **Schnell Zsuzsanna:** Tudatelmélet és Pragmatikai kompetencia – Idiomatikus nyelvelsajátítás

13.00 – 14.00: EBÉD

14.00 – 14.25: **Takács Boglárka, Ivády Rozália Eszter:** Autisztikus vonások mérése normál populáción: mítosz vagy valóság?

14.25 – 14.50: **Tarnay László:** A lokális és globális kognitív feldolgozás különbségéről

14.50 – 15.15: **Terenyi Zoltán:** Csoportelme, csoporttudat. A csoport-pszichoterápia mátrix-elméletének kognitív értelmezéséről

15.15 – 15.40: **Ujfalussy Dorottya Júlia, Dr. Thomas Bugnyar, Dr. Miklósi Ádám:** Csóka
– Matek, avagy képes- e a madárelme számosság spontán reprezentációjára?

15.40 – 16.00: *SZÜNET*

KOGNITÍV ETOLÓGIA

16.00 – 16.25: **Kubinyi Enikő, Vas Judit, Héjjas K., Rónai, Zs., Topál, József.:**

Viselkedésgenetikai alapú személyiségvizsgálatok kutyán

16.25 – 16.50: **Lakatos Gabriella, Miklósi Ádám:** Vizuális kommunikáció

referencialitásának elemzése kutya és ember között

16.50 – 17.15: **Molnár Csaba, Pongácz Péter, Miklósi Ádám:** Hasonlóan informatív az

ugatás az emberek és a kutyák számára?

17.15 – 17.40: **Tóth Lilla, Bogner Péter, Miklósi Ádám, Gácsi Márta, Repa Imre:** Kutyák

(*Canis familiaris*) szociális kogníciójának vizsgálata fMRI segítségével – egy
induló kutatás első lépései

17.40 – 18.00: *SZÜNET*

18.00 – 19.00: KEREKASZTAL-BESZÉLGETÉS

Tudat és elme

Résztevők: **Bódizs Róbert, Kampis György, Molnár Péter, Nemes László,**

Porosz Tibor, Vámos Tibor.

19.00: *VACSORA*

Január 27. Péntek:

08.00 – 09.00: REGGELI

PSZICHOLÓGIA és MÁS

09.00 – 09.25: **Albu Mónika:** Hogyan befolyásolja az állapotszorongás és a stressz a gátlási folyamatokat

09.25 – 09.50: **Feldmann Ádám, Kotek Gyula, Tóth Lilla, Mike Andrea, Pfund Zoltán, Trauninger Anita, Kovács Norbert, Illés Zsolt, Bogner Péter, Nagy Ferenc:** A funkcionális MRI kutatási és klinikai diagnosztikus alkalmazásai

09.50 – 10.15: **Gyuris Petra, Bereczkei Tamás:** Homogámia a homoszexuális és a heteroszexuális férfiak párválasztásában

10.15 – 10.40: **Holcsik Erzsébet:** A mentalizáció és a narratív kompetencia fejlődésének kapcsolata gyermekkorban

10.40 – 10.50: SZÜNET

10.50 – 11.15: **Nemes László, Molnár Péter:** A kognitív idegtudomány és a bioetika találkozása: a neuroetika kibontakozása

11.15 – 11.35: **E. Szabó László:** Nem minden jelentéshordozó, amit értünk!

11.35 – 12.00: **Tanács János:** Tudás és tévedés megkülönböztethetősége a matematikában

12.00 – 12.25: **Kőhegyi Gergely:** Irracionális racionalitáselméletek versus racionális irracionáliselméletek

12.25 – 12.50: **Binzberger Viktor:** Van-e hermeneutikája az informatikának

12.50: A konferencia lezárása

13 – 14.00: EBÉD

AZ ELŐADÁSOK KIVONATAI

Hogyan befolyásolja az állapotszorongás és a stressz a gátlási folyamatokat?

Albu Mónika

BME- Kognitív Tudományi Tanszék, PHD hallgató
malbu@cogsci.bme.hu

A kísérlet célja: A jelen kísérlet célja az állapotszorongás és a stressz szerepének vizsgálata a fenyegető ingerek szelektív feldolgozási mintázatában. Azt vizsgáltam, hogy hogyan befolyásolja az állapotszorongás és a stressz a fenyegető ingerek automatikus és akaratlagos gátlását, melyiknek van meghatározóbb szerepe.

Módszer: A kísérletben 109 magas vagy alacsony vonásszorongási szinttel rendelkező személy vett részt. A stresszindukciós helyzetben a személyek felénél megnöveltem szorongásindukció révén az állapotszorongási szintjüket, míg a kontroll helyzetben nem volt szorongás indukció. Az automatikus gátlási képesség felmérésére az érzelmi Stroop-paradigmát, míg az akaratlagos emlékezeti gátlás vizsgálatára módosított, fenyegető szavakat tartalmazó irányított felejtési paradigmát alkalmaztam.

Eredmények: Az érzelmi Stroop próbában, az eredmények a vonásszorongás szerepét hangsúlyozzák, mivel a magas vonásszorongási szinttel rendelkező személyek, függetlenül az állapotszorongási szintjüktől, jelentősen nagyobb interferenciahatást mutatnak a fenyegető ingerekkel szemben, mint az alacsony vonásszorongási szinttel rendelkező személyek. Az irányított felejtési próba eredményei viszont az állapotszorongás szerepét támasztják alá az emlékezeti gátlásban.

Következtetés: A vonás-, és az állapotszorongási változók is hozzájárulnak a fenyegetéssel kapcsolatos információk szelektív feldolgozásához, azonban a feldolgozási folyamat különböző szintjein fejtik ki hatásukat. A kísérlet eredményei alapján a figyelmi folyamatok szintjén a vonásszorongásnak van nagyobb szerepe, míg az emlékezeti folyamatok esetében az állapotszorongás hatása volt jelentősebb.

Kulcsszavak: vonásszorongás, stressz, automatikus és akaratlagos gátlási folyamatok

Van-e hermeneutikája az informatikának?

Binzberger Viktor

BME Filozófia és Tudománytörténet Tanszék, PhD hallgató
MTA-BME Tudományfilozófiai és Tudománytörténeti Kutatócsoport
bviktor@filozofia.bme.hu

Az információs technológiák területén tevékenykedők számára a megértés nem kevésbé kulcsfontosságú kérdés, mint más, komplex gondolkodást és specializált, megosztott tudást igénylő területek művelői számára. Két tipikus szituációban találkozhatunk ezzel a

problémával. Az egyik a szoftvertervezés helyzete, ahol a leendő felhasználó és a szoftverfejlesztő között kell megértést kiépíteni. A másik helyzet a régi szoftverek megváltoztatása, amelynek sikeres kivitelezéséhez a programozónak a dokumentációk, megjegyzések és feladattal kapcsolatos háttérismeretek alapján rekonstruálni kell az eredeti programozó előfeltevéseit. Mindkét helyzet problematikus, mert a világról, illetve a szoftverrendszer belső összefüggéseiről alkotott, rosszul artikulált, nem dokumentált, hallgatólagos ismeretek "átadását" és formalizációját igényli.

Hogyan lehetséges akkor, hogy az informatikában nincsen a filozófiai hermeneutikához hasonló, körülhatárolt, módszertanilag tudatos eljárás, amelynek a célja a megértés elérése volna? Vagy voltaképpen létezik ilyen?

Előadásomban be szeretném mutatni, hogy a kortárs szoftver-fejlesztési módszertanok igenis foglalnak magukban hermeneutikai módszereket, noha a klasszikus filozófiai hermeneutikához képest sokkal instrumentalizáltabb, gyakorlatiasabb, standardizáltabb formában. Ezzel egyúttal az Andrew Feenberg, Don Ihde és mások nevéhez kapcsolható, pragmatista szempontú hermeneutikai technológiafilozófia konkrét empirikus relevanciáját szeretném illusztrálni az információs technológiák területén.

Kognitív szempontok a dialóguskutatásban

Boronkai Dóra

Pécsi Tudományegyetem Illyés Gyula Főiskolai Kar, Szekszárd
boronkai.dori@axelero.hu

A párbeszéd olyan értelemszerkezeti és szövegszerkezeti forma, melynek a szövegvilágot közösen megteremtő felek mellett fontos eleme a beszédhelyzetből és a különböző nem szövegbeli forrásokból származó háttérismeret is. Elemi egységei, a fordulók lépésről lépésre haladva hozzák létre a teljes párbeszéd értelemszerkezetét, tehát a dialógus mint szövegtípus nem mondatok vagy megnyilatkozások egymásutánja, hanem sajátos struktúrájú, kompozíciójú szövegegység. Nem lehet elemeire bontva azok statikus összességének tekinteni, mert összetevői kölcsönösen hatnak egymásra a befogadó értelemadási folyamataiban. Megalkotásában szekvenciális és rekurzív műveletek váltakozásával jön létre az elmebeli reprezentáció nyelvi reprezentációvá alakítása, majd a befogadói oldalról ennek művelési feldolgozása során a szöveg értelemszerkezetének kialakítása. E bonyolult folyamat nem választható el a szituációs és szociális kognícióktól és az egyén motivációjától sem, ezért a kommunikációelméleti és a szociálpszichológiai szempontok mellett a dialóguskutatásba beépülnek a kognitív nyelvészeti aspektusok is. Az előadás célja annak bemutatása, hogyan alkalmazható a nézőponton belüli kiindulópontváltás, a tér-és időviszonyok változása, a szövegfókusz és szövegtopik megoszlása és a fogalmi sémák diskurzusszervező szerepének vizsgálata mint kognitív megközelítés a beszélt nyelvi dialógusok leírásában.

Kulcsszavak: forduló, reprezentáció, perspektíva, tér-és időviszonyok, szövegfókusz / szövegtopik

Elme tudat nélkül: a változások és szabálytalanságok detekciójának pszichofiziológiája a látásban

Czigler István

MTA Pszichológiai Kutatóintézet
czigler@cogpsyphy.hu

A megismerési folyamatok pszichológiájának akár uralkodónak is nevezhető iránya szerint a vizuális világból az látszik számunkra, amire figyelünk. Az agyi eseményhez kötött potenciálok módszerével azonban egyre több olyan adatot kapunk, melyek szerint figyelem-előttés folyamatokban emlékezeti reprezentáció alakul ki a vizuális környezet szabályszerűségeiről. Erre az emlékezetre alapul az a „primitív intelligenciaként” működő rendszer, mely nem egyszerűen változásokra érzékeny, hanem jelzi, ha a környezet nem felel meg a szabályszerűségeknek.

Személyes bűnünk: a tudat

Danka István

danka.istvan@freemail.hu

Tudat és elme viszonyát illetően az alapvető szembenállás dualizmus és monizmus között feszül. Az idealisták és materialisták egyetértenek abban, hogy a karteziánus szubsztancia-dualizmus tarthatatlan; mentalista vagy fizikalista terminusokban, de homogén egységként kezelik tudatunkat és elménket, s illetéknéppen a világra nyitottnak tartják énünket.

Monizmus és dualizmus ellentéte napjainkban a tudományos eredményekre támaszkodó naturalizmus és a lelkünk belső mélységeit óvó neokarteziánus reakció vitájában testesül meg. A naturalista úgy tekint tudatunkra, mint ami nem tartogat számottevő filozófiai problémákat – ami (még) kérdés a tudatossággal kapcsolatban, annak megválaszolását a (többnyire, de nem kizárólag természet-) tudománytól reméli. Ellenfele ezzel szemben úgy véli, mindörökké elvi akadályokba ütközik tudatunk harmadik személyű perspektívából történő teljes leírása.

Jómagam – kevésbé divatos pozícióból kiindulva – wittgensteiniánusként amellet fogok érvelni, hogy a tudat-elme tematika komoly filozófiai problémákat rejt; ám e problémák létüket pusztán annak köszönhetik, hogy a filozófiatörténet megkonstruálta őket. Cora Diamond és Hilary Putnam Wittgenstein-értelmezését tágabb kontextusba ágyazva azt állítom, hogy az első személyű perspektíva hagyományos mentsvárául szolgáló privát nyelv – szemben számos ortodox wittgensteiniánus véleményével – *nem* lehetetlen; azonban előfeltételezi a harmadik személyű leírások számára teljességgel hozzáférhető társas nyelvi aktivitást. Ha ez így van, a tudatosság belső nyelve a közösségi nyelvhasználat révén tökéletesen modellálható. Ennek nyomán egy tág értelemben vett, nonreduktív naturalizmus mellett foglalom állást, amely annyiban nonreduktív, hogy a normativitást és intencionalitást (mint a mentális talán fő jellemzőit) nem kívánja kauzális magyarázatokra redukálni, mindazonáltal a kauzalitással folytonosnak tartja azokat. A tudatosság: a társainktól függetlenített énünk problémáját javarészt annak köszönhetjük, hogy filozófus elődeink a tudáshoz való viszonyt individualisztikus keretek között próbálták értelmezni; közülük is kiemelkedett maga

Descartes, aki egyenesen erényként tüntette fel, hogy módszeresen kételkedik mindenben, ami minden kétfelt áll – s így felebarátai tudatosságában.

Előadásom nem titkoltan a kollektív lelkiismeret hangján szól: ha jogos az a meglátás, hogy mi, filozófusok *csináltuk* a tudatosság problémáját, ahelyett, hogy ilyen-olyan okokból annak megkerülhetetlenségét hangsúlyoznánk, illik bevallanunk, hogy a probléma valójában régesrég érdektelenné vált kérdések megválaszolására használt, a filozófián belül is idejétmúlt fogalmiságunk nemkívánatos folyománya.

Tudatelmélet és érzelmek

Deák Anita

Pécsi Tudományegyetem
deakanita@freemail.hu

Az 1980-as évektől kezdődően mind nagyobb szerepet kapnak az érzelem és kogníció kölcsönhatását hangsúlyozó elméletek: Zajonc és Lazarus vitája rámutat az érzelmek társas megismerésben betöltött szerepére; Adolphs és Damasio az érzelmeket a racionális viselkedés fontos összetevőjeként kezelik.

Az előadás arra a kérdésre keresi a választ, hogy napjaink tudományos diskurzusaiban egyre gyakrabban megjelenő tudatelméleti, mentalizációs megközelítésbe hogyan integrálhatóak az érzelmek. A vágyak, vélekedések, gondolatok megértésének sorába hogyan illeszkedik az érzelmi állapotok tulajdonítása.

Wellman és Bartsch (1988) eredményei szerint már a 2-3 éves gyermekek megértik, hogy a vágyak beteljesülését az öröm érzése követi. Több kísérleti eredmény támasztja alá feltevéseiket, amelynek értelmében a négyévesek megértik a vágyakra épülő, majd a vélekedésre épülő érzelmeket (Pasquale, 2001, Wellman és Bajernee, 1991).

Említést kell tennünk a fenti eredményeket cáfoló irányzatról is. Az alternatív magyarázat képviselői szerint (Hadwin és Perner, 1991, MacLaren és Olson, 1993, Ruffman és Keenan, 1996, Bradmetz és Schneider, 2004) a hamis vélekedés megértése korábban történik, azaz a vélekedéseken alapuló érzelmek megértésében késés mutatkozik.

Kísérletünkben rövid filmet mutattunk 4-7 éves gyermekeknek, majd kérdéseket tettünk fel a hamis vélekedésre és hamis érzelmek tulajdonítására vonatkozóan. Eredményeink szerint a gyermekek 6 éves kortól rendelkeznek a hamis vélekedés tulajdonításának képességével. Hasonló eredményeket kaptunk a hamis érzelem tulajdonítás esetében is.

A fentiekben vázolt két irányzat közül (vélekedések megértése és érzelmek megértése egyszerre fejlődik vs. érzelmek tulajdonítása késéssel alakul ki) eredményeink az előbbit támasztják alá, azaz az érzelmi fejlődésben nem mutatkozik késés a hamis vélekedések megértésével szemben.

Kulcsszavak: tudatelmélet, érzelmek, hamis vélekedés teszt

A tudat fenomenális karaktere

Fazekas Péter

Philosophy Department, King's College London
BME GTK, Filozófia és Tudománytörténet Tanszék
peter.fazekas@kcl.ac.uk

A reduktív és nem-reduktív elmefilozófiák között tátongó (egyik) klasszikus szakadék az érzetminőségek megítélése mentén húzódik. Az érzetminőségek adják a tapasztalatok szubjektív „milyenségét”, a tudatosság funkcionális leírások számára elérhetetlen fenomenális karakterét. A vita standard változatában az egyik oldal az érzetminőségekre, mint alapvető élményeinkre hivatkozva eleve lehetetlennek tartja a tudat redukcióját, míg a másik oldal az érzetminőségek létezésének kétségbevonásával teremt lehetőséget a redukció számára. A vita aktuális változatában a határvonal eltolódni látszik: a redukció mellett érvelők szókészletében is központi szerephez jut a tudat fenomenális jellege — elméleteikkel azt próbálják meg megmutatni, hogy redukálhatóságuk ellenére az érzetminőségek miért tűnhetnek annyira különlegesnek.

Előadásom során arra hívom fel a figyelmet, hogy a vita aktuális változatának redukcionista érvelései megkerülik a tudat fenomenális karakterének eredeti fogalmát. A következetes nem-reduktív álláspont továbbra is kitarthat meglévő érvei mellett, hiszen az azok középpontjában álló érzetminőségek nem azonosak a reduktív oldal elméleteiben megjelenőekkel: amíg a nem-reduktív nézeteket „nyilvánvalóvá tevő” definíció szerint az érzetminőségek funkcionálisan megragadhatatlanok, addig az aktuális reduktív elképzelések az érzetminőségek különlegességét funkcionális szerepeiken keresztül magyarázzák. Előadásomban mindezek ellenére a reduktív megközelítés mellett érvelek. Megmutatom, hogy a funkcionális szerepek bevezetése elkerülhetetlen az érzetminőségek kapcsán is, mivel teljes tagadásuk önellentmondáshoz vezet.

A funkcionális MRI kutatási és klinikai diagnosztikus alkalmazásai

Feldmann Ádám, Kotek Gyula, Tóth Lilla, Mike Andrea, Pfund Zoltán, Trauninger Anita, Kovács Norbert, Illés Zsolt, Bogner Péter, Nagy Ferenc

PTE OEC ÁOK, Neurológiai klinika
Kaposvári Egyetem, Egészségtudományi Centrum
adamfeldmann@freemail.hu

Az előadásban egy kísérleti és egy diagnosztikai célú funkcionális MRI vizsgálat eredményeit mutatjuk be. Vizsgálataink a Kaposvári Egyetem, Egészségtudományi Centrum 1,5 Teslás MRI berendezésén készültek. Az első kísérleti elrendezésben 5 egészséges személy jobb fülébe jeges vizet fecskendeztünk. Az aktivációs méréseket a kalorikus stimulációra megjelenő szédülés érzés kialakulásakor készítettük. A kapott adatokat a szubjektív szédülés élmény mértékének függvényében értelmeztük. A nemzetközi szakirodalommal összhangban a legnagyobb aktiválódást a jobb temporális lebenyben, a szédülés feltételezett kortikális reprezentációjának helyén kaptuk.

A második elrendezésben a vizuális munkamemóriát és a vizuális figyelem teljesítményét vizsgáltuk 5 különböző paradigma segítségével, egy occipitális kortikális degenerációban szenvedő betegnél. A betegnél kapott eredményeket egy egészséges személy mérési eredményeivel hasonlítottuk össze. A beteg agykérgi aktivitásának mértéke illetve a talált aktivitás lokalizációja markánsan különbözött. Hasonló eredményre jutottunk a beteg számolási teljesítményének vizsgálatakor is a parietális lebenyben.

Kisgyerekek morfológiai produktivitása új szavakkal és ragokkal

Gábor Bálint, Lukács Ágnes

BME Kognitív Tudomány Tanszék

bgabor@cogsci.bme.hu

BME-MTA Neuropszichológiai és Pszicholingvisztikai Kutatócsoport

MTA Nyelvtudományi Intézet

alukacs@cogsci.bme.hu

Munkánk során fiatal gyerekek morfológiai produktivitását vizsgáljuk. Eredményeinket az irodalomban található szintaktikai produktivásra vonatkozó korábbi eredményekkel (Akhtar and Tomasello, 1997; Abbot-Smith et al, 2001; Abbot-Smith et al, 2004; Matthews et al, 2005) összehasonlítva a morfológiai szabályok lokális jellegének hatásait kívánjuk feltárni a nyelvtan elsajátításának folyamatára.

A nyelvelsajátítás kutatásának egyik legfontosabb kérdése, hogy milyen módon sajátítják el a gyerekek a nyelvtan szabályait. A kognitív-funkcionális és a használat-alapú nyelvészet támogatói szerint az absztrakt nyelvtani szabályok elsajátítása fokozatosan történik, hatékony területfüggetlen tanulási és szociális képességek (pl. disztribúcióelemzés, analógiafelismerés, szándéktulajdonítás) felhasználásával (Tomasello, 2003; MacWhinney, 2003). E nézet szerint a kisgyermek nyelvtana kb. három éves korig konkrét szavakhoz kötődő ige-sziget konstrukciókból áll, és csak később, fokozatosan alakulnak ki az egyre absztraktabb nyelvtani reprezentációk.

Kísérleteinkben teljesen kontrollált nyelvi bemenet mellett új szavakat (főneveket és igéket) tanítunk 2;6 és 4 év közötti gyermekeknek. A tanítási folyamat során vagy csak egyféle szóalakban használjuk az új szót, vagy változatos morfológiai szerkezetekben. Ezután ellenőrizzük, hogy képesek-e a gyerekek olyan morfológiai konstrukciókban használni, ill. megérteni a frissen tanult szavakat, melyekben nem hallották őket. Vizsgáljuk az alanyok életkorának, a tanult szó szintaktikai kategóriájának és a nyelvi bemenet morfológiai változatosságának hatásait, illetve a szavakon kívül új ragok használatát is hasonló módon elemezzük.

Hivatkozások:

Kirsten Abbot-Smith, Elena Lieven & Michael Tomasello, 2001. What preschool children do and do not do with ungrammatical word orders. *Cognitive Development*, 16, 679-692.

Kirsten Abbot-Smith, Elena Lieven & Michael Tomasello, 2004. Training 2;6-year-olds to produce the transitive construction: the role of frequency, semantic similarity and shared syntactic distribution. *Developmental Science* 7:1, 48–55.

Nameera Akhtar & Michael Tomasello, 1997. Young children's productivity with word order and morphology. *Developmental Psychology*, 33:6, 952-965.

Brian MacWhinney, 2003. A multiple process solution to the logical problem of language acquisition. *J. Child Lang.* 31, 883-914.

Danielle Matthews, Elena Lieven, Anna Theakston & Michael Tomasello, 2005. The role of frequency in the acquisition of English word order. *Cognitive Development*, 20, 121-136

Michael Tomasello, 2003. *Constructing a Language. A Usage-Based Theory of Language Acquisition.* Harvard University Press, Cambridge, London.

Homogámia a homoszexuális és a heteroszexuális férfiak párválasztásában

Gyuris Petra, Bereczkei Tamás

PTE Pszichológia Intézet
gyurispetra@freemail.hu

Az elmúlt két évtized kutatásai empirikusan is alátámasztották azt, hogy a házaspárok sok tulajdonság tekintetében hasonlítanak egymásra. A házaspároknak az ilyen hasonlóságon alapuló párválasztását homogámiának nevezzük. Pozitív korrelációkat találtak a párok tagjai között például koruk, iskolázottságuk, intelligenciájuk, fizikai vonzóerejük tekintetében. A homogámia a különböző kultúrákban is megjelenik.

Jelenlegi vizsgálatunkban 20 heteroszexuális párt és 20 homoszexuális párt kértünk meg arra, hogy töltsék ki a BIG FIVE Kérdőívet, ami 132 itemből áll és az „ÖT Nagy” személyiségvonást méri (Energia, Barátságosság, Lelkiismeretesség, Érzelmi stabilitás, Nyitottság). Arra keressük a választ, hogy a homogámia kimutatható-e ezen személyiségvonások mentén a hosszú ideje együtt élő homoszexuális és heteroszexuális pároknál. Ez annál is inkább plauzibilis feltevés, mert az utóbbi időben számos tanulmány bizonyítja azt, hogy a homoszexuális férfiak ugyanazokkal a szexuális stratégiákkal rendelkeznek, mint a heteroszexuálisok, csak a választásuk tárgya más: az azonos nem tagjai. Ezzel összhangban arra a kérdésre is választ keresünk, vajon a homoszexuális és heteroszexuális férfiak mutatnak-e különbséget a Big Five által mért személyiségjegyek tekintetében.

A mentalizáció és a narratív kompetencia fejlődésének kapcsolata gyermekkorban

Holcsik Erzsébet

PTE Pszichológia Intézet, Személyiségpszichológia Doktori Program
zakheria@freemail.hu

Az előadás kiinduló gondolata szerint a narratív kompetencia kialakulása (narratívumok megértésének, létrehozásának és rekonstruálásának képessége) kapcsolatba hozható a gyermek mentalizációs képességeinek fejlődésével. A gondolat háttérben részben olyan narratív elméletek, melyek szerint a történeteket egyfajta pszichés valóság uralja, narratívumok természetüknél fogva intencionálisak (Bruner 2001; Shank & Abelson 1995), másrészt a mentalizáció és a narratív kompetencia kialakulásában közös kognitív tényezők szerepét hangsúlyozó elgondolások (Astington 1990, Harris 2000) állnak. A mentalizáció fejlődésének vizsgálata előkelő helyet foglal el a kognitív fejlődéslélektani kutatások területén,

ugyanakkor jóval kevesebbet tudunk a narratív kompetencia fejlődéséről, elsősorban annak kognitív hátteréről. A narratív kompetenciát érintő kutatások arra mutatnak rá, hogy a fejlődés számos faktor összetett kölcsönhatásának eredménye. Ezek a faktorok különböző képességek megjelenését eredményezik a különböző életkorokban (kognitív, kommunikatív ill. nyelvi képességek) (Hickmann 1998). Érdeklődésünk elsősorban a kialakuló mentalizációs képességek narratív kompetenciára gyakorolt hatására irányul.

A kérdést egy kisgyermek körében végzett saját vizsgálat jelenlegi eredményeinek és tapasztalatainak bemutatásával kívánjuk megközelíteni. Hipotézisünk szerint a narratívumok két tartományának, a cselekvés mezejének és a tudatosság mezejének (Bruner 2001) létrehozása és megértése eltérő kognitív hátteret igényel. Legfontosabb különbség, hogy az utóbbinak feltétele a mentalizáció használata, míg az előbbinek nem. A vizsgálatban arra kerestük a választ, hogy használják-e a kisgyermek a szereplők mentális állapotait az egyszerű, mindennapi eseményekről szóló történetek oksági kapcsolatainak kialakításához. A vizsgálat során a 2 és 7 év közötti gyermekeknek 3-5 képből álló rövid történeteket mutattunk, melyek mindennapi élethelyzeteket ábrázoltak (pl.: fogmosás). A gyermekeknek két lehetséges változat közül kellett a befutó képet kiválasztaniuk. Az egyikben a szereplő megmarad az eredeti cselekvésnél, a másikban új cselekvésbe kezd. Emellett a gyermekekkel hamis vélekedés tesztet végeztünk (Baron- Cohen és mtsi. 1985). Eredményeink szerint a 2-7 év közötti gyerekek esetében a mentalizáció nem elsődleges stratégia az egyszerű, mindennapi cselekvésről szóló történetek oksági láncolatának kialakításakor.

A mentális számegegyes túloldala: a negatív számok

Igács János, Krajcsi Attila

Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pszichológia Szak
igacsjanos@yahoo.com
krajcsi@gmail.com

A mentális számegegyes egy filogenetikusan ősi rendszer, amely a számosságokat reprezentálja. Korábban nem vizsgálták, hogy a negatív számokat a rendszer tudja-e kezelni. Vizsgálatunkban három lehetséges eljárást tesztelünk szám-összehasonlítási feladatban. (1) A negatív és pozitív számok egy egységes reprezentációban tárolódnak. (2) A negatív számokat a pozitív mentális számegegyesre tükrözzük, ahol az abszolút értéküknek megfelelő pozitív mennyiségeként dolgozzuk fel őket. (3) A szám nagyságára való tekintet nélkül, pusztán az előjel alapján hozunk döntést. A három lehetőséget a reakcióidő, a távolsághatás és a SNARC hatás segítségével mérjük. Az eredmények szerint az előjeles gyorseljárás (3) és a negatív számok tükrözése (2) működik. A SNARC hatás a jelen paradigmában nem volt kimutatható.

Tudatelmélet és idegen-nyelv elsajátítás : városi legenda vagy valódi kapcsolat?

Ivány Rozália Eszter

BME- Kognitív Tudományi Tanszék
ivady@cogsci.bme.hu

Az idegen-nyelv elsajátítás körében szélesesen kutatott téma, hogy mely kognitív tényezők azok, amelyek segítik és melyek azok, amelyek akadályozzák az idegen nyelvtanulását. A hihető kandidátusok között megjelent a munkamemória, főleg a fonológiai hurok (Gathercole & Baddeley, 1993), de nem kevésbé hihető a végrehajtó funkciók szerepe sem. Szintén alátámasztottnak látszik a procedurális memória érintettsége, a nyelvtannal való kapcsolatán keresztül (Németh et al 2003). Az empátiás képesség kilóg a sorból abban az értelemben, hogy az idegennyelv-elsajátítással való kapcsolata városi legendának tűnik csupán. A vizsgálat célja kettős egyrészt Baron-Cohen (2005) Olvasás a Szemekből (RMET) tesztjének magyar adaptálásának kezdeteit mutatja be és az eközben felfedezett kapcsolatát az idegennyelv-elsajátítással. A RMET fordítása során többször is teszteltük az eredményeket kisebb mintákon, valamint kétnyelvűekkel töltöttük ki a tesztet. Úgy tűnik, a fordítás megbízhatóan tükrözi az angol eredetit. Egyetemistákkal felvett RMET, empátiateszt, MENYÉT (Nyelvérzékmérő teszt), RAVEN és attitűd kérdőívek alapján azt mondhatjuk, hogy az empátia fontos meghatározója a nyelvelsajátításnak, a kognitív tényezőknél is.

Látóvá vált született vakok színlátása - eltérések a szín- illetve térlátás fejlődésében.

Jakab Zoltán

BME Kognitív Tudományi Tanszék
zjakab@cogsci.bme.hu

A vakon született, és később látóvá vált személyek látásáról az idők során igen sok, zömmel anekdotikus megfigyelés gyűlt össze. Az utóbbi évtizedekben egyre gyakrabban jelennek meg szisztematikus vizsgálatok is ilyen esetekről. Az alapos vizsgálatok túlnyomó része a tér- és alaklátásról szól. Egy másik aspektusról, a színlátásról jóval kevesebb ismeret áll rendelkezésre, ugyanakkor ez némileg meglepő. Ismereteink azt sugallják, hogy míg az alaklátás fejlődése nagyban alapoz szenzitív periódusok alatt megjelenő korai tapasztalatra (s ennek hiányában visszafordíthatatlan károsodások lépnek fel), önmagában a színlátás fejlődése sokkal inkább genetikailag előprogramozott éréseken alapul, és vakon születetteknél, akik látásukat felnőttkorban nyerték vissza, a színlátás nem szenved visszafordíthatatlan károsodást. Előadásomban e hipotézis mellett sorakoztatok fel adatokat, és – mivel a jelenlegi adatok azért nem egyértelműek a kérdésben – lehetséges vizsgálatokat, és eredményeikre vonatkozó, a hipotézisből fakadó jóslatokat.

Összehasonlító tudatkutatás

Kampis György

ELTE TTK Tudománytörténet és Tudományfilozófia tanszék
gk@hps.elte.hu

Az elmúlt évtized tudatkutatási fordulata egységes szerkezetben látatja a tudat mibenlétével kapcsolatos filozófiai kérdéseket a tudat működésére vonatkozó biológiai kérdésekkel. Ennek

alapján az emberi tudatra úgy lehet ma gondolni, mint olyan (egyelőre részleteiben ismeretlen) biológiai funkció megvalósítására, amely jól meghatározott testi működéseket kapcsol össze szubjektív belső élményekkel. E szemlélet szerint az emberi tudat ugyanakkor evolúciós termék is. A tudat megjelenése és (esetleges) fokozatai a szóban forgó komplex rendszer (vagy esetleg rendszerek) filogenetikai beágyazódására irányítják a figyelmet. Előadásomban a kérdés háttéréről fogok röviden beszélni, és arról, hogy ez a megközelítés hogyan adhat új lendületet az állati tudat kutatásának, elsősorban a tudat komplex korrelátumainak összehasonlító vizsgálata révén.

A diskurzusok alatt lezajló tudati folyamatokról

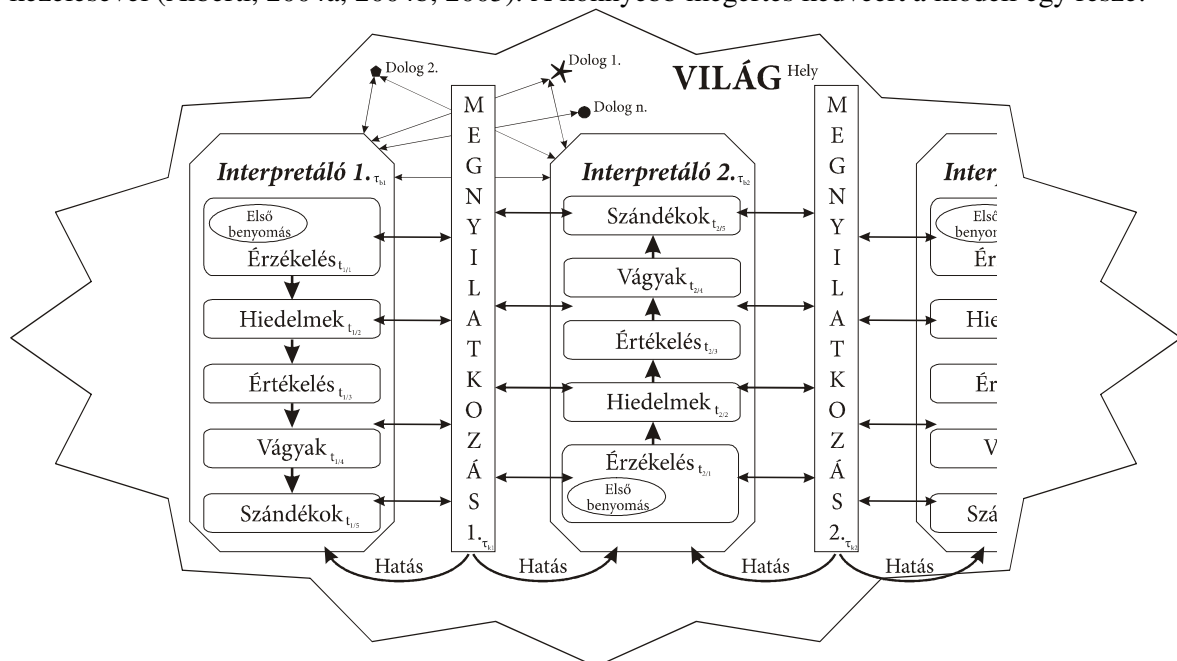
Kántor Gyöngyi

Pécsi Tudományegyetem, Nyelvtudományi Doktori Iskola
gyongyi_kantor@freemail.hu

Az ember alapvető tevékenységét, a kommunikációt több tudomány, többféle módszerrel közelíti meg (Griffin, 2001). Tervezett előadásom a konferencia témájához úgy kapcsolódik, hogy arra keresi a választ, vajon egy térben és időben meghatározott, két interpretáló (más néven: kommunikációs partnerek) közötti diskurzus (más néven: társalgás) alkalmával milyen tudati folyamatokat tételezhetünk fel.

Az általam bemutatni kívánt modell több modellt és hatást integrál, melyek közül a szemiotika (Richards – Ogden, 1946; Petőfi S., 1994), a szemantika (Pléh-Terestyéni, 1997), a pragmatika (Szili, 2004; Katz, 1977) és a szociálpszichológia (Hovland et al, 1953) a leginkább relevánsak.

Megközelítésemben a megnyilatkozások jelentésmezői szorosan kapcsolódnak az interpretálók tudati mezőivel: azok kölcsönösen frissülő információs állapotával (Kamp, 1981); sajátos információmobilitási technikáival; az információk élethosszig tartó, uniform kezelésével (Alberti, 2004a, 2004b, 2005). A könnyebb megértés kedvéért a modell egy része:

- Alberti, G. (2004a): ReAL Interpretation System. In Hunyadi, L. – Rákosi, Gy. – Tóth, E. (szerk.): Preliminary Papers of the Eighth Symposium on Logic and Language, Debreceni Egyetem. /1–12/
- Alberti, G. (2004b): Lifelong Discourse Representation Structures. in: Poesio, M. – Traum, D. (szerk.): Gothenburg Papers in Computation Linguistics. 00-5. /13-20/
- Alberti, G. (2005): Generalized Truth-Conditional Interpretation in ReAL Interpretation System, talk at the 9th International Pragmatics Conference, Riva del Garda, 10-15 July.
- Griffin, E. (2001): Bevezetés a kommunikációelméletbe. Harmat. Budapest.
- Hovland, C. – Janis, I. – Kelley, H. (1953): Communication and Persuasion. Yale Univ. New Haven. Conn. 17.
- Kamp, H. (1981): A theory of truth and semantic representation. In Groenendijk, J. – Janssen, T. M.V. – Stokhof, M. (szerk.): Formal Methods in the Study of Language, Amsterdam, Mathematical Centre.
- Katz, J. J. (1977): Propositional structure and illocutionary force. Crowell. New York.
- Petőfi, S. J. (1994.): A jelentés értelmezéséről és vizsgálatáról. Magyar Műhely. Budapest.
- Pléh, Cs. – Terestyéni, T. (1997): Jelentés és használat: A kommunikáció kutatása a szemantika és a pragmatika határán. In: Pléh, Cs. – Síklaki, I. – Terestyéni, T. (1997): Nyelv – Kommunikáció – Cselekvés. Osiris. Budapest. (7-27)
- Richards, I. A. – Ogden, C. K. (1946): The Meaning of Meaning: A Study of the Influence of Language Upon Thought and of the Science of Symbolism. 8th ed. 1923. Reprint, New York: Harcourt Brace Jovanovich. 1946.
- Szili, K. (2004): Tetté vált szavak. Tinta. Budapest.

Mire redukálta Daniel Dennett az intencionalitást?

Kertész Gergely

rumcais7@freemail.hu

Az előadás azt a kérdést vizsgálja, hogy az intencionalitás naturalizálásának Daniel Dennett által elindított programja milyen konzekvenciákat rejt magában. Dennett felfogásában semmi, sem a molekulák, sem az emberek nem rendelkeznek úgynevezett saját, vagy eredeti intencionalitással, az intencionalitás szerinte az értelmező egyének által tulajdonított, nem önálló természeti fajta. Álláspontja mégsem tekinthető egyszerűen instrumentalistának. Ő saját elméletét a „lágý” realizmus kifejezéssel jellemzi. Dennett megközelítésmódja azzal a következménnyel jár, hogy az intencionálisként értelmezhető rendszereknek bizonyos sajátos tulajdonságokkal, szerkezettel kell rendelkezniük ahhoz, hogy intencionális rendszereknek tekinthessük őket, az így megjelölhető tulajdonságok pedig értelmezhetőek úgy, mint azok a tulajdonságok, amelyek egy rendszert intencionálissá tesznek.

Az előadás először azt vizsgálja, mi támasztja alá, hogy ilyen tulajdonságok léteznek, és maga Dennett hogyan kezeli a kérdést. Másodsorban a dennetti elmélet egyik következményeként mutatja meg, hogy az intencionális értelmezést csak evolúciós folyamatok termékeire lehetséges alkalmazni. Végül pedig megmutatja, hogy az intencionalitást nem lehet szinguláris entitásokra redukálni, csak evolúciós rendszerek kontextusában válik értelmezhetővé, valamint, hogy az utóbbi következmény ellentmond a Dennett által elfogadott evolúció-felfogásnak.

A hamisvélekedés-teszt feladatelemzése

Kiss Szabolcs

MTA Szociológiai Kutatóintézet és PTE Pszichológiai Intézet
kiss.szabolcs@axelero.hu

A hamisvélekedés-teszt napjaink kognitív fejlődéslelektanának egyik leggyakrabban használt feladata. Az előadás ennek a tesztnek a feladatelemzésével foglalkozik. Bemutatásomban kizárólag a normál fejlődés kognitív háttértörténeit érintem.

Tárgyalom a hamisvélekedés-teszt kialakításának történetét, amely során először tudatfilozófusok (pl. Dennett) hangsúlyozták, hogy a naiv tudatelmélet kritériumának csak olyan tulajdonítás számíthat, amikor is a tulajdonító személy nem egyszerűen megosztja a saját, valóságra vonatkozó nézetét, hanem attól éppen eltérő (hamis) vélekedést tud be a célszemélynek. Napjainkban többen megkérdőjelezik, hogy a teszt teljesítése valóban tekinthető-e az elmeolvasás ismérvének.

Az előadás bemutatja a teszt különböző változatait (tulajdonítás a másinak, a saját hamisvélekedés felismerése, nem verbális tesztek, kapcsolat a hamisfénykép-teszttel, a kötődéssel, etc.)

A prezentáció központjában a teszt teljesítéséhez szükséges kognitív feltételek bemutatása áll. Részletesen kitérek a metareprezentációs magyarázatra, a fogalmi váltás elméletére és a heurisztikákat előtérbe helyező elképzelésre is. A magyarázatok sorában fontos helyet foglal el a végrehajtó funkciók gyakorlására építő elmélet is. Az elmeolvasás klasszikus elméleteinek, mint a szimulációs vagy az ún. elméletelmélet szintén van mondanivalójuk a teszttel kapcsolatban. A szociális konstruktivisták szintén hozzászólnak a témához. Olyan magyarázattal is találkozunk a szakirodalomban, amely bizonyos mondattani előfeltételek megértésére vezeti vissza a teszt teljesítését.

Bemutatom a hamisvélekedés tulajdonításának olyan kísérleti bizonyítékait is, amelyek nem a gyermek verbális válaszára, hanem a nézésére helyezik a hangsúlyt. Itt rendkívül nagy jelentőségű az a habituációs-diszhabituációs kísérlet, amely 15 hónapos csecsemőknél mutatta ki a hamisvélekedés tulajdonítását. Részletesen tárgyalom azt a vitát, ami 2005-ben a kísérlet alternatív értelmezései között a nativisták illetve a fogalmi váltást hangsúlyozó kutatók között kibontakozott. Az előadás ebből a vitából kiindulva, a fenti csecsemőkkel végzett kísérlet további fontos következményeinek a tárgyalásával zárul.

Irracionális racionalitáselméletek versus racionális irracionáliselméletek

Kőhegyi Gergely:

BME Filozófia és Tudománytörténet Tanszék
gkohe@filozofia.bme.hu

Azok a tudományfilozófiai koncepciók, amelyek a tudományos racionalitás elméletének megalkotási igényével lépnek fel, számos ponton különböznek egymástól. Azonban mindenképpen közös elemnek tekinthető bennük az, hogy valamiféle követendő módszert

igyekeznek körvonalazni a gyakorló tudósok számára, ezért gyakran azonosíthatók egyfajta 'tudománymetodológiával'. A követendő módszer tekintetében az egyes koncepciók persze gyökeresen más elveket vallanak, amely általában igen sokféle — a kész, artikulált elméletek értékelésére szolgáló — 'univerzális' értékelési rendszer megalkotásához vezetett. Az előadásban azt igyekszünk megmutatni, hogy az értékelési rendszerek összehasonlításán kívül a racionalitás különböző (egyéni/közösségi) szintjeinek elkülönítése is kulcsfontosságú tényező e tudományfilozófiai koncepciók megítélésében. A racionalitás szintjeinek nem megfelelő elkülönítésének köszönhető, hogy a tudományos racionalitás elméletei sokszor saját mércéjük szerint kezdenek irracionálissá válni, miközben az irracionálitást középpontba állító koncepciókban az irracionális elméletének megalkotási igényét fedezhetjük fel.

Viselkedésgenetikai alapú személyiségvizsgálatok kutyán

Kubinyi, E., Vas, J., *Héjjas, K., *Rónai, Zs., #Topál, J.

ELTE, Etológia Tanszék, Budapest

*SOTE, Orvosvegytani, Molekuláris Biológiai és Pathobiokémiai Intézet, Budapest

#MTA, Összehasonlító Etológiai Kutatócsoport, Budapest

kubinyie@freemail.hu

Az utóbbi években előtérbe kerültek olyan viselkedésgenetikai vizsgálatok, amelyek az emberre jellemző főbb személyiségvonások, és bizonyos ún. kandidáns gének alléljainak megléte, illetve hiánya között kerestek kapcsolatot. Egyre nagyobb alátámasztást nyert, hogy az egyed bizonyos személyiségjegyeinek kialakulásában döntő szerepet játszanak a neurotranszmitterek vérbeli koncentrációját, szintézisét, illetve kölcsönhatását befolyásoló gének, s a személyiségbeli eltérések e gének polimorfijának köszönhetőek. Hasonló polimorfizmusok a kutyában is megvannak, például a 4-es típusú dopaminreceptor gén (DRD4) esetében. Jelen esetben a személyiségvizsgálatok első lépéseként a DRD4 exon III, intron II polimorfizmusait mértük fel 173 belga juhászkutyában, 34 szibériai huskyban és 13 farkasban. A DNS-t non-invazív módszerrel, a száj nyálkahártyájából gyűjtöttük. A belga juhászokban mindkét génszakaszban két-két polimorfizmusát találtuk meg, amelyekből az exon 2-es változata az intron *P*-vel, a 3-as a *Q*-val kapcsolatban állt. A huskyknál az exonnak ötféle allélváltozatát találtuk, amelyből az egyik (5) gyakori volt a farkasoknál, de a belga juhászoknál nem fordult elő. Összefüggést kerestünk az egyes allélváltozatok, valamint a kutyák aktivitása és figyelemhiánya között. A *PP22* változat a gazdák kérdőívre adott válaszai alapján számított magasabb aktivitásértékkel, a *QQ33* változat az alacsonyabb aktivitásértékkel függött össze a belga juhászoknál. Ez egybevág a humán vizsgálatokkal, és az elsők között mutat rá, hogy a kandidáns gének vizsgálata az állatok személyiségvizsgálatánál is használható módszer.

Vizuális kommunikáció referencialitásának elemzése kutya és ember között

Lakatos Gabriella és Miklósi Ádám

ELTE Etológia Tanszék, 1117 Budapest, Pázmány Péter sétány 1/C
gabcsi79@yahoo.com

A mutató referenciális tartalommal bíró, az emberre jellemző fajspecifikus jelzés, melynek értelmezésére vonatkozólag számos fajon végeztek kutatásokat. Korábbi vizsgálatok kimutatták, hogy a kutyák az emberi mutatót képesek funkcionálisan, mint referenciális jelzést értelmezni (Miklósi, 1998), azonban a háttérben álló mechanizmusok ezidáig ismeretlenek. Kísérleteink segítségével ezekre a mechanizmusokra szeretnénk rávilágítani.

Korábbi vizsgálatok kimutatták, hogy a kutyák bonyolultabb mutatói típusok (pl. keresztben nyújtott karral történő mutató) értelmezésére is képesek előzetes tréning nélkül, azonban szokatlan mutatói típusok alkalmazása esetén gyakran a véletlenszerű szinten teljesítenek, és teljesítményük nagyon hasonló a 1,5 éves gyerekek teljesítményéhez. Eredményeink alapján úgy tűnik, a kutyák minden esetben a jeladó testkontúrján túlnyúló bármely testrész alapján választanak, választásukat a vizuális aszimmetria segíti, a mutatóujj helyzete számukra nem informatív.

Érdekes kérdés lehet az is, hogy képesek-e a kutyák egy olyan tesztben is helyesen választani, amelyben a helyes edényt indirekt módon jelezzük számukra. A kérdés tesztelésére egy olyan négy utas tárgyválasztási helyzetet alakítottunk ki, melyben két kísérletvezető mutat két-két kísérleti edény valamelyikére, és a helyes edényre mutató személyt a gazda jelzi a kutya számára rámutatással. Eredményeink szerint a kutyák ebben a lényegesen komplexebb szituációban is képesek az emberi gesztusok alapján helyesen választani.

A mentális reprezentációk szerepe a tudatelméletekben

Lehmann Miklós

ELTE TÓFK
lehmann@ludens.elte.hu

Általánosságban elmondható, hogy a tudat kérdése a különböző tudatelméletekben összekapcsolódik a mentális reprezentációk kérdésével – amennyiben, legalább hallgatólagosan, a tudat egyfajta előfeltételének tekintik a reprezentációs képességet. Az erről kialakított álláspontok nagyjából be is határolják a mentális reprezentációk szerepét, egyes esetekben még azok természetére is határozott elképzelések vonatkoznak.

Tudat és reprezentáció viszonya azonban nem feltétlenül írható le a tudatelméletek keretei közt: az olyan fogalmak, mint az intencionalitás vagy a qualia ugyan lényeges hatással vannak a reprezentációkról kialakított elképzelésekre, ám fennáll annak veszélye, hogy ezek segítségével a mentális reprezentációkat egyszerűen csak a tudatelméletek igényeihez idomítják. Pontosabban: gyakran az egyes tudatelméletekhez alkotnak reprezentációs „eszközöket” vagy éppen ellenkezőleg, a reprezentációk elméleteihez készítene sajátos tudatfelfogást.

Ennek fényében az előadás célja kettős. Egyrészt arra törekszik, hogy megvizsgálja: szükséges együttjárója-e a tudatelméleteknek a mentális reprezentációk valamely fajtájának feltételezése, vagy elképzelhető lenne-e olyan tudatelmélet, amely egyáltalán nem hivatkozik

reprezentációkra? Másrészt azt a kérdést próbálja meg körüljárni, hogy miként alakítható ki olyan reprezentációs tudatelmélet, amely mind a reprezentációkat, mind a tudatot rugalmasan kezeli, s konklúzióit a kettő kölcsönhatásából vezeti le.

Diszjunktivizmus, észlelés és az epifenomenalizmus tudatmodellje

Mezősi Gyula

Pécsi Tudományegyetem, Filozófia Doktori Iskola
gymezosi@freemail.hu

Azáltal, hogy a diszjunktivista feladja azt a nézetet, hogy egy bizonyos személy halucinatív érzéki tapasztalása és ugyanezen személy eredeti vagy genuine érzéki tapasztalása fenomenológiai karakterében különbözik egymástól, akkor szembekerül azzal a közkeletű megállapítással, hogy mentális állapotainkhoz egyes szám, első személyű közvetlen hozzáférésünk van és természetesen azzal a karteziánus állásponttal is szembenáll, mely szerint a mentális állapotok éppen attól mentálisak, hogy hozzájuk egyes szám, első személyű autoritású hozzáférésünk van.

Ha a diszjunktivizmus feladja a közös fenomenológiai jellemzők téziséét vagyis azt a megállapítást, hogy a hallucináció fenomenológiai karakteréért felelős oksági feltételek és a „genuin észlelés” oksági feltételei között különbség van akkor azt is állítja ezzel, hogy mentális állapotaink a két eset tekintetében különböznek egymástól és így ha nem is tudja a hallucinációt elkülöníteni a genuin észleléstől mindenesetre a kétféle észlelésre külön magyarázatot kínál.

Ez a tézis tudásunk két különböző perspektívájának összekapcsolási lehetőségeinek vizsgálatára szólít fel. Az összekapcsolhatóság feltételezi, hogy az egyes perspektívákban alkalmazott leírások –a másik perspektíva a harmadik személyű leírás– által megfogalmazott tudás legalább részleg *áttranszformálható* legyen a másik perspektíva keretébe. Az elméről a két eltérő perspektívában szereshető tudás összehangolhatóságának problémája legélesebben az olyan jeles szerzők, mint a max welmans által is támogatott epifenomenalizmusban éleződik ki a leglátványosabban.

Számok összehasonlítása mentális számegeyes nélkül

Mező Bernadett, Krajcsi Attila

Szegedi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Pszichológia tanszék
cunog1@vipmail.hu

Numerikus feladatok megoldása során három különböző reprezentációt használunk, amik más-más feladatban hatékonyak: mentális számegeyes, auditoros verbális szó keret, és vizuális arab szám formátum. Korábbi kutatások szerint a mentális számegeyes minden numerikus feladatban aktiválódik. Kísérletünkben azt vizsgáltuk meg, hogy kisebb-nagyobb és azonos-különböző számösszehasonlítási feladatokban soros és párhuzamos ingerbemutató esetében a távolság hatás, mint a számegeyes aktiválódásának jele, megjelenik-e vagy sem.

Az eredmények szerint a az azonos-különböző összehasonlítási feladat megoldható aszemantikusan, azaz mentális számegeyen nélkül is.

Hasonlóan informatív az ugatás az emberek és a kutyák számára?

Molnár Csaba, Pongrácz Péter, Miklósi Ádám

ELTE Etológia Tanszék
molcsa@gmail.com

A vokális jelek egyszerre többféle információt is kódolhatnak. A jelet vevő egyedek tudomást szerezhetnek az adó egyed testméretéről, neméről, a hierarchiában elfoglalt státuszáról, motivációs állapotáról, a csoportról, amelynek tagja, számos esetben az egyedek megkülönböztethetők hangjuk alapján, és a vevő képet képes alkotni a kommunikatív kontextusról. Számos főemlős fajnál kimutatták, hogy a fajtársak képesek a csoport más tagjait hangjuk alapján megkülönböztetni, és a szituációnak megfelelő viselkedést mutatni. Mindaddig rendkívül kevés tanulmány született a kutyaugatás kommunikatív szerepéről, így az akusztikus jelek egyedi megkülönböztethetőségéről és kontextus-függéséről sem.

Korábbi vizsgálataink során kimutattuk, hogy az emberek az ugatás alapján képesek egységesen megítélni az ugató kutya motivációs állapotát, és a véletlen szintnél nagyobb valószínűséggel eltalálják a szituációt, amelyben az ugatás elhangzott. Érdekes módon azonban az emberek nem voltak képesek különbséget tenni különböző egyedek ugatásai között. Felmerül a kérdés, hogy vajon a kutyák képesek-e erre. Habitációs tesztet végeztünk kutyákon, melynek során azt vizsgáltuk, hogy képesek-e különbséget tenni egy azonos egyed különböző szituációkban rögzített, illetve különböző egyedek hasonló szituációban rögzített hangjai között. Eredményeink alapján a kutyák teljesítménye sok tekintetben párhuzamba állítható az emberével.

A buddhizmus szerepe a modern tudat kutatásban

Mund Katalin

ELTE TTK Tudománytörténet és Tudományfilozófia tanszék
mundka@freemail.hu

Vallás és tudomány összefonódásának egyik legszembetűnőbb példája a kognitív tudományok területe, ahol a kutatók világgépe, vallásos vagy ateista elköteleződése sokszor nyíltan is előtérbe kerül, meghatározza a kérdéscsoportokat és megoldási javaslatokat, továbbá a kísérletek tervezését is. A hagyományos kérdéscsoport, amely test és lélek, avagy modern megfogalmazásban agy és tudat egységét vagy különbségét vizsgálja, a klasszikus teológiai érveléseket és vitákat idézi fel. A tudományterületen azonban nem csupán ateisták és a zsidó-keresztény világgép képviselői vitáznak, hanem harmadikként megjelent a buddhizmus is, és egyre jelentősebb szerephez jut.

A buddhizmus és a kognitív tudományok immáron legalább három évtizedes múltra visszatekintő sajátos kapcsolata lényegében a hippikorszaktól keltezhető. A buddhizmus sokakat elvarázsolt a nyugati elmék közül, a buddhista látásmód, a buddhizmus különféle

irányzatai, bölcséletének főbb elemei többek tudományos tevékenységét befolyásolta. Habár a buddhizmus és a tudat-kutatás eltérő kulturális és metafizikai keretek között értelmezhető, mindkettő az elme működésével, a gondolkodás mikéntjével, test és elme viszonyával foglalkozik. Nem meglepő tehát, hogy a kognitív tudomány számos képviselőjét inspirálja a buddhizmus, sok kutató maga is gyakorló buddhista.

Előadásomban azt kívánom áttekinteni, miként is szövődött bele a buddhizmus a kutatók munkájába, miként inspirálta azt. Elsősorban is a Francisco Varela által meghirdetett neurofenomenológiai irányzatot vizsgálom meg ebből a szempontból, illetve az irányzat által inspirált kísérleteket és módszereket kívánom kritika alá vonni.

A kognitív idegtudomány és a bioetika találkozási pontja: a neuroetika kibontakozása

Nemes László, Molnár Péter

Debreceni Egyetem
Magatartástudományi Intézet
nemeslal@hotmail.com
pmolnar@jaguar.dote.hu

A kognitív idegtudomány az utóbbi évtizedekben központi szerepet játszik mind a megismeréstudományon, mind korunk táján értelmezett tudományos életén belül. Az idegtudomány a genetika mellett ezzel együtt napjaink legnagyobb társadalmi érdeklődést generáló tudományterülete is egyben. Az utóbbi években a kognitív idegtudomány fejlődése egyre fokozódó és egyre szélesebb körű etikai reflexiót is kivált, aminek eredményeként az új évezred elejének egyik legdinamikusabban fejlődő új kutatási területeként létrejött a *neuroetika* (Illes & Raffin 2002; Marcus 2004; Illes 2005; Farah 2005; Gazzaniga 2005; Rose 2005). Neuroetika alatt alapvetően két tudományos projektet érthetünk: (1) az idegtudományok eredményeire adott etikai reflexiót ('az idegtudomány etikája'); ill. (2) a morális érzékünkért felelős agyi mechanizmusok kutatását ('az etika idegtudománya', pl. Tancredi 2005). Előadásunkban elsősorban az első meghatározás szerint értett neuroetika fő célkitűzéseit, eredményeit és kilátásait kívánjuk röviden áttekinteni és értékelni (kitérve arra is, hogy a két megközelítés között jelentős átfedések mutatkoznak).

Az új agyi képalkotó eljárások (Illes 2004) és más idegtudományi eszközök révén a neurális folyamatok leírásán és magyarázatán túl olyan eszközök is a kezünkbe kerültek, amelyek a (bio)etika klasszikusnak számító vagy újonnan felmerülő kérdéseinek (az abortusz-kérdéstől az eutanázia dilemmáin, a nem-emberi állatok morális státuszán vagy az őssejt-kutatáson át akár a szabad akarat kérdéséig és egyfajta személyes neuroprofil kialakításának lehetősége által felmerülő problémákig) megválaszolásában is döntő szerepet játszhatnak. Ezen, alapvetően a kognitív idegtudomány belső dinamikájából adódó fejleményekre adott etikai/filozófiai/jogi reflexión túl hangsúlyozni szeretnénk, hogy az idegtudományok és a bioetika egymásra hatása valószínűleg korántsem marad egyoldalú és a közeljövőben bizonyos etikai kérdések éppenséggel meghatározó szerepet játszhatnak az idegtudományok fejlődésében, amennyiben a bioetikai kérdésekben felettébb érdekelt közvélemény új irányokat és hangsúlyeltolódásokat eredményezhet agyunk működésének kutatása terén (Racine *et al.* 2005). Mindennek jelentős kihatása lehet a megismeréstudomány egészére is. A neuroetika prominens képviselőihez (Illes & Racine 2005) hasonlóan mi is a génetika tapasztalataira alapozva próbálunk hozzájárulni egy, az episztemológiai alapok és a

tudománykutatás (*Science Studies*) vonatkozásában is mélyebbnek tekinthető kutatási terület kialakításához.

Előadásunk célja a neuroetika elnevezés alatt futó kurrens tudományos kutatások áttekintése és néhány, az idegtudományok jövőbeli fejlődését illető prognózis megfogalmazása. Konklúzióink szerint a társadalmainkat elsődlegesen foglalkoztató bioetikai kérdések (ezen keresztül pedig az agykutatás széles körű társadalmi reprezentációja) számottevő befolyással lesznek a kognitív idegtudomány - és ezzel együtt az általánosságban vett kognitív tudomány - további fejlődésére, egyszersmind radikálisan újszerű inspirációkat is kínálva a számára (elsősorban a tudatosság kérdésének vonatkozásában).

Ami az idegtudományok eredményeinek és etikai/társadalmi kérdéseinek társadalmi reprezentációját illeti, jelenleg egy nagyszabású, brüsszeli központú EU-projekt működik *Meeting of Minds* néven, aminek keretében kilenc tagországból random módon kiválasztott laikus alanyok véleményének egyfajta fókuszcsoport-jellegű felmérése zajlott. Egyikünk (MP) a program hazai koordinátora. Előadásunk végén röviden összefoglaljuk e vállalkozás eddig feldolgozott eredményeit.

Nem minden jelentéshordozó, amit értünk!

E. Szabó László

MTA-ELTE Elméleti Fizika Kutatócsoport
ELTE Tudománytörténet és Tudományfilozófia Tanszék
leszabo@philosophy.elte.hu

Ezt fogom illusztrálni – a szemantikai kompozicionalitás elvének dacára – három nevezetes példa esetében. A három példa:

- 1) a Halting-problémában a Turinggéppel megejtett – állítólag saját maga (nem-)megállására vonatkozó kérdést reprezentáló– string,
- 2) a Gödel I. nem-teljességi tételében szereplő – állítólag saját maga nem-bizonyíthatóságát állító meta-elméleti mondatot reprezentáló – Gödel-mondat, és
- 3) a Gödel II. tételében szereplő – állítólag az aritmetika konzisztenciáját állító metaelméleti mondatot reprezentáló – *Consis.1*

Írásbeliség és társadalmi tudat

Paksi Dániel

darandon@freemail.hu

Előadásom célja annak megmutatása, hogy egy társadalmi információörögzítő és -közvetítő mechanizmus milyen jelentősen befolyásolja egy társadalom struktúráját és társadalmi tudatát. Utóbbi kifejezés alatt azt a konceptuális keretet értem, amely a társadalom rétegződésével változik, és amellyel a társadalom egyedei azonosulnak.

Előadásom első részében Merlin Donald és Hajnal István elképzelései alapján az írásbeli és a szóbeli kultúra konceptuális kerete közötti alapvető különbségeket fogom

megvilágítani. Előbbi elmélet a civilizáció történeti fejlődésére koncentrál, míg az utóbbi a késő középkori nyugati társadalom rétegződésére.

Előadásom második részében az ókori Kína és Görögország példáján az ideografikus és a fonetikus írásbeliség társadalomszervező struktúrája közötti különbséget fogom kiemelni azzal a céllal – szintén az említett szerzők alapján –, hogy megmutassam, hogy az új technológiai eljárásoknak és eszközöknek köszönhetően (egységes íráskultúra, papír, arab számok, könyvnyomtatás) milyen jelentős különbség van a két fonetikus írásbeliség (késő középkori nyugat, ókori Görögország) társadalomszervező mechanizmusa és annak ereje között. A különbség eredménye pedig a kapitalista fejlődés és az írásbeliség széles körben való elterjedése.

Mit csinál a szél, amikor nem fúj?

A „tudat” terei és idői

Porosz Tibor

Tan Kapuja Buddhista Főiskola
poti@tkbf.hu

Az előadás a modern tudományos tudatelméletek térbeli (dualista szemlélet, monista azonosság elmélet, a konnekciónizmus hálózata) és időbeli (dinamikus jövő-orientált irreverzibilis időfolyamatok) modelljeinek rövid jellemzésével kezdődik. Ennek kapcsán kitér arra, hogy az időbeli dinamikus modellek ugyan a tudat vizsgálatokkor újra a tudomány körébe fogadják az introspekciót, sőt a szubjektivitást, modelljeik azonban éppúgy az „objektív” idő keretein belül működő folyamatokra épülnek, ahogyan a téri modellek is az „objektív” – lényegében a newtoni – tér tulajdonságaihoz igazodnak.

Az előadás felhívja a figyelmet arra, hogy Keleten több ezer éves hagyománya van a tudat vizsgálatának, és e hagyományok közül a buddhizmus olyan vizsgálati módszereket fejlesztett ki, melyek bár szubjektív élményeken alapulnak, képesek az empirikus tapasztalatokkal tesztelhető, a meditációkban kísérletesen számtalanszor megismételt és azonos mintákat eredményező tárgyilagos vizsgálatokra, így fogalmi modellek is megszülethettek. Ezek a modellek részben magukban foglalnak olyan jellegű térbeli és időbeli modelleket is, mint amilyenekről fentebb volt szó, azonban egy azoktól eltérő szemléletet is képviselnek:

1. Egyrészt a tudat működését leíró térbeli és időbeli modelljeik hangsúlyozottan a „szubjektív” tér- és időélmények alapján fogalmazódnak meg, tehát megállapításaik a „tudat” működésével adekvát viszonyban vannak, amennyiben magából a tudatműködésből vonnak le modellszerű következtetéseket a „tudat” működésére vonatkozóan. Kiemelik a tudati események téridőbeli dinamizmusát, és ez alapján rámutatnak például az érzelmek dinamikájának transzformálási lehetőségeire. E modellek gyakran egyfajta nem-euklideszi geometria, nem-newtoni tér- és idődimenziók alapján írhatók le.

2. Másrészt e szemlélet képviselői nem csak azt a kérdést vetik fel: „Hogyan működik a tudat?”. A tudat természetét mindenek előtt azon kérdésre adott válasz figyelembe vételével értik meg: „Hogyan *nem* működik a tudat?”. A meditatív tudatvizsgálat során találkozni lehet azzal az állapottal, amikor a hétköznapi értelemben véve tudati esemény nincsen sem intenció, sem kvália formájában. Ha ez lehetséges, akkor kérdés, megfeleltethető-e ez valamely ismert pszichofiziológiai eseménynek, illetve hogy hogyan kezd *újra* működni a „tudat”, van-e időbeli kontinuitás, milyen oksági viszonyról lehet szó stb. Mindebből ebből az következik, hogy a tudati események határértéke, értelmezési mezeje a tudat „nem működése”, ami a szokásos térbeli és időbeli tudatmodellek újragondolásának kérdését veti fel.

3. Harmadrészt itt az a sajátos szemlélet jelenik meg, amely szerint a „self” nem azonosítható a tudattal, miközben az „önmagam” és a „tudat” is egyaránt szubsztancianélküliek, sőt, önálló, elkülönült entitásnak vagy akár folyamatnak sem tekinthetők.

Az előadás végül röviden érinti azt a kérdést, miszerint a fenti szemlélet nem csupán a „tudat” és a mentális események természetére vonatkozó megállapításokhoz vezethet, hanem többek között a test és tudat viszonyának, a megismerésnek, a kommunikációnak, a pszichoterapiás gyógyításnak kérdéseire is újabb adalékokat szolgáltat. Mindez tartalmazza az evolúciónak azt az értelmezési lehetőségét is, mely főként nem a jövőre nyitott irreverzibilis „objektív” időskálán mozog, hanem a bonyolulttól az egyszerű felé haladás folyamatában a jelenre nyitott tér és idő élményét teszi elérhetővé.

Mesterséges tudat

Ropolyi László

ELTE TTK Tudománytörténet és Tudományfilozófia Tanszék
1518 Budapest, Pf. 32.
ropolyi@hps.elte.hu

Mesterséges tudat nyilvánvalóan nincs. Ami valóságosan nincs, az persze még létezhet, például úgy, mint egy filozófiai elemzés tárgya. Egy ilyen választással a nem-létezőt máris létezővé tesszük, igaz, nem valóságos létezővé, hanem elmékedésünk tárgyaként elm(e)-élettel ruházzuk fel. A valóságosan nem-létezőről ilyenformán sokat megtudhatunk, a „természetes” tudatunkban létező „mesterséges tudat” gond nélkül tanulmányozható.

Ezzel próbálkozunk éppen.

1. A természetes és a mesterséges. Látjuk, hogy van mesterséges a természetben, de vajon nincs-e természetes a mesterségesben? Természet-e a technika természete? Mesterséges-e a természet terméke?

2. A tudat természete és a tudat mestersége. Mondhatjuk, hogy a tudat reprezentál, hogy reflektál a reprezentációra, hogy virtuális létezőkkel manipulál, és így tovább, de vajon mindez a tudat saját mesterségének természete miatt van így? Reprezentációhoz, reflexióhoz, virtuális manipulációhoz vajon szükségképpen kell-e tudat? Természetadta-e a tudat mestersége, vagy mesterségesen létrehozott a természete?

Mesterséges tudat nyilvánvalóan van. Ami valóságosan van, az persze akár nem-létező is lehet, például úgy, mint egy technikai aktus tárgya. Egy ilyen célkitűzéssel a létezőt máris nem-létezővé tesszük, igaz, nem valóságosan nem-létezővé, hanem pusztán cselekvésünk tárgyaként tűnik megragadhatatlannak. A valóságosan létezővel ilyenformán semmit se kezdhetünk, mesterséges tudatunk kibontakoztatása természetes korlátokba ütközik.

Végül is azzal próbálkozunk majd, hogy a kommunikáció, a kultúra, az információs technológiák, az Internet, az információs társadalom, a háló-lét elemzése révén írjuk le a természetes és mesterséges tudat karakterisztikumait.

Tudatelmélet és Pragmatikai kompetencia – Idiomatikus nyelvelsajátítás

Schnell Zsuzsanna

PTE Pszichológiai Intezet, Kognitív es Evolucios Program
PhD hallgató, III. év.
zsuzsischnell@freemail.hu

Előadásomban az idiomatikus nyelv értelmezésére használt, gyermekként elsajátított metareprezentációs képesség és a kognitív fejlődés egyes szakaszainak kapcsolatát vizsgálom. Kísérleti eredményeim értelmében a naiv *tudatelmélet* előfeltétele a gyermeki kommunikatív és pragmatikai kompetencia elsajátításának.

Vizsgálatomban a Relevancia elv (Sperber, D., Wilson, D. 1986) szolgál elméleti keretként annak feltérképezéséhez, hogy miért nem működik zökkenésmentesen a nem szó szerinti nyelvhasználat azon gyerekek esetében, akik még nem rendelkeznek metareprezentációs képességgel. A diskurzus során a partnerek által tanúsított kooperatív hozzáállás segít a referenciális szándék megfejtésében. Mindez a tudatelméleti és a szándék-reprezentációs képességek működésén keresztül válik világossá. Ez a két mechanizmus kulcsfontosságú a társalgási implikaturák és inferenciák gördülékeny kezeléséhez. A Relevancia elv értelmében a metareprezentációs képesség korrelál a pragmatikai kompetenciával.

Kísérleti eredményeimmel arra keresem a választ, hogy a naiv tudatelmélet valóban központi szerepet játszik-e az idiomatikus nyelv megértésében és használatában. Feltételezem, hogy azok a gyerekek, akik még nem rendelkeznek kifejlett metareprezentációs képességgel, nehezen értelmezik, ill. használják produktívan az idiomatikus, nem szó szerinti szerkezeteket; míg az idősebbek, tudatelméleti előnyükre, s a relevancia elvére támaszkodva könnyebben kikövetkeztetik a beszélő referenciális szándékát, ahogy ezt számos kutatás (Tomasello 1995, Gibbs 1994, Happè 1993) implikálja. A mentalizációs képességgel rendelkező gyerekek jól teljesítenek az idiomatikus nyelvhasználatot vizsgáló feladatokban, de az ő kompetenciájuk sem éri még el a felnőtt szintet. A nem szó szerinti nyelvhasználat képessége viszonylag késői mérföldkő a nyelvelsajátítás folyamatában, s kifejlődése még hosszan az iskoláskorba nyúlik.

Autisztikus vonások mérése normál populáción: mítosz vagy valóság?

Takács Boglárka (1), Ivády Rozália Eszter (2)

ELTE PPK pszichológia (IV.), ELTE/MTA NYTI elméleti nyelvészet (II.), egyetemi hallgató
prezzey@nytud.hu
BME GTK KTT, Pszichológia Doktori iskola, PhD hallgató
ivady@cogsci.bme.hu

Simon Baron-Cohen és kutatócsoportja a közelmúltban több tesztet is kifejlesztett, elméletük szerint az autisztikussághoz kapcsolható személyiségvonások mérésére. Szándékuk többek között az, hogy megállapítható legyen, kik azok a szülők, akik nagyobb valószínűséggel hoznak a világra autizmussal élő gyermekeket.

Magyar egyetemista és végzős középiskolás mintákon felvett adataink abba az irányba mutatnak, hogy a Baron-Cohen által ezidáig ismertetett, normál populáción talált összefüggések megbízhatóan reprodukálhatóak: a rendszerezés magasabb szintje inkább a férfiakra, reál érdeklődésűekre, míg az empatizálás (a hagyományos empátiafogalom tudatállapot-tulajdonítási keretben történő újraértelmezése) magasabb szintje inkább a nőkre, humán érdeklődésűekre jellemző. Viszont autizmussal élő gyermekek szüleivel folytatott vizsgálatunk eredményei, valamint számos közvetett bizonyíték alapján úgy tűnik, a tesztek (különösen a rendszerezés-teszt) nem feltétlenül azt mérik, amire szánták őket, és a tapasztalt összefüggések habár fennállnak, mégsem köthetőek közvetlenül és kultúrafüggetlenül az autizmushoz.

Kitérünk arra, mi okozhatta az eredeti brit vizsgálatokhoz képest tapasztalt eltéréseket, megvizsgáljuk a humán és reál érdeklődés autisztikussággal való kapcsolatát, és mindezek alapján felvázoljuk Baron-Cohen adatainak egy lehetséges alternatív értelmezését is.

Kulcsszavak: autizmus-spektrum, rendszerezés, empatizálás, személyiségdimenziók

Tudás és tévedés megkülönböztethetőségének kérdése a matematikában

Dr. Tanács János

BME Filozófia és Tudománytörténet Tanszék

MTA-TKI Tudománytörténet és Tudományfilozófia Kutatócsoport

nego@filozofia.bme.hu, nego@freemail.hu

A tervezett előadás az osztálytermi megismerő és a tudományos megismerő matematikatörténeti és episztemológiai helyzetének hasonlóságából kiindulva a tudás hagyományos háromkomponensű meghatározását (a tudás=igaz igazolt vélekedés) vizsgálja. Azt igyekszik kimutatni, hogy az ún. Gettier-féle problémáknál általánosabb kérdések is felvethetők, amennyiben a matematikai tudás és tévedés individuális megkülönböztethetőségének követelményét tarjuk szem előtt. Az előadás mellett kíván érvelni, hogy egy szigorúan individualista keretben a tudás és a tévedés, egészen pontosan az első személyű perspektívából tekintett helyesség-, illetve helytelenségtudat megkülönböztethetetlen. Ennek következménye lesz, hogy a konzekvens individualizmus egyszemélyes univerzumában a hamisságok ugyanúgy konzerválódnak az örökkévalóság számára, ugyanoda kerülve ezáltal az „igazságok világában”, ahova csak az objektív, örökérvényű és ezért változatlan (platonikus) igazságoknak volna szabad bejutniuk. További fontos konklúzióként fog adódni, hogy amennyiben a tudás abban a minimális értelemben objektív, hogy interszjektív, annyiban az objektív tudás és az objektív tévedés csak episztemológiailag felcserélhetetlen megismerők közötti viszonyban értelmezhető. Ennek következménye, hogy az „interszjektivitás” eredendően közösségi tulajdonságként jelenik meg, és a matematikai tevékenység olyan kollektív tevékenységnek mutatkozik, amely nem redukálható felcserélhető megismerők által végzett tevékenységre. Végül a tudás és tévedés individuális megkülönböztethetőségének követelménye, illetve a megismerők felcserélhetetlensége a mentális állapotok empirikus függésével/függetlenségével kapcsolatban egy sajátos dilemmát feszít majd ki számunkra.

A lokális és globális kognitív feldolgozás különbségéről

Tarnay László

PTE Mozgókép Tanulmányok Központ
tarnaylaszlo@hotmail.com

A dolgozat a különböző, elsősorban a vizuális és az auditív érzéki modalitások közti feldolgozásbeli különbségből indul ki. Kísérleti adatok és elméleti megfontolások egyaránt arra utalnak, hogy az érzéki modalitások a bejövő ingermintázatokat különbözőképpen dolgozzák fel. A vizuális modalitás globális információkat rögzít, időbeli felbontása jobb, mint a térbeli, amennyiben nagyobb narratív szekvenciákra (makrostrukturákat) összpontosít, míg az auditív (zenei) ingerek elsősorban lokális módon kerülnek feldolgozásra, a dallamívek időbeli felbontása nagyon rövid távra (maximum 45-60 másodperc) terjedt ki, másszóval időben kiterjedt makrostrukturákat nagy hibaszázalékkal észlelünk függetlenül a zenei képzettségtől. A dolgozat célja annak kimutatása, hogy a narratív strukturák makró szinten elsősorban vizuálisan rögzülnek. Éppen ezért a vizuálisan értelem a nagyfokú térbeli felbontást igénylő (mozgó)képeket csak a figyelem tanult kanalizáció révén vagyunk képesek észlelni. Ezzel szemben a rövid időbeli lefutású és viszonylag egyszerű szerkezetű (keves hangból álló) zenei mintázatokat nagyon gyorsan és nagyon könnyen dolgozzuk fel. A vizuális és auditív feldolgozás tér-időbeli különbségével magyarázható a giccs (pl. sláger, akció filmek) és magas művészet esztétikai befogadásbeli differenciája.

Csoportelme, csoporttudat.

A csoport-pszichoterápia mátrix-elméletének kognitív értelmezéséről

Terenyi Zoltán dr.

Kaposi Mór Oktató Kórház, Pszichiátriai Osztály
PTE BTK Kommunikáció Doktori Iskola
terka@t-online.hu terka@t-online.hu

A dolgozat a csoportanalitikus terápiában közkeletű „mátrix” koncepciót elemzi. Az S.H. Foulkes által kidolgozott elmélet szerint a (terápiás és egyéb) csoportban a kommunikatív kapcsolódások egy *hipotetikus hálót (web)* alkotnak, s ezen a közös alapon határozódnak meg a csoporttörténekek jelentései, értelmezési módjai. A csoport tagjai, az egyének mint számos más csoportnak is a tagjai, a fejükben (elméjükben) hordozzák azon csoportok reprezentációit, s az egyéneken keresztül ezek a csoportok is kapcsolódnak egymáshoz, ebből adódik az aktuális csoport komplexitása.

A csoport-mátrix feltételezése jól illeszthető több kognitív elmülethez, melyeket a dolgozat áttekint, továbbá elkülöníti néhány más, szóba jövő magyarázattól. A kognitív tudomány konneccionista megközelítése modellszerűen, analógiásan összevethető a mátrix koncepcióval. Az emberi elme kognitív elmületei közül az externalista, kiterjesztett elme felfogás szintén koherens értelmezési keret. A társas kogníció, a kollektív pszichológiai hagyomány mentén számos illeszkedési pont található, a kollektív emlékezet, a kollektív reprezentáció definitíve tekinthetőek a mátrix manifesztációinak. Felvethető, hogy a szuperorganizmus felfogás viszont a csoportnak egy más szintjét írja le.

A mátrix-fogalom annak példája is, hogy az individuumot meghaladó csoport-elmét feltételező koncepciók nem csupán metaforaként funkcionálnak, hanem az elme megértési modelljeként is szolgálhatnak.

Kutyák (*Canis familiaris*) szociális kogníciójának vizsgálata fMRI segítségével – egy induló kutatás első lépései

Tóth Lilla, Bogner Péter, Miklósi Ádám, Gácsi Márta, Repa Imre

Kaposvári Egyetem Diagnosztikai és Onkoradiológiai Intézet és
ELTE Etológia Tanszék
tlilla@gmail.com

Szociális kogníció alatt mindazokat a viselkedésbeli képességeket értjük, amelyeket az egyed használ a fajtársakkal való együttélés során. Az etológiai kutatások, többek között az ELTE Etológia Tanszékén működő Családi Kutya Program keretein belül végzett vizsgálatok, azt mutatják, hogy a kutyák fejlett szociális kognitív képességekkel rendelkeznek, amelyek különösen az emberre vonatkoztatva jelentenek egy fontos evolúciós lépést. Az együttélés folyamán a kutyában megjelenhettek olyan szociokognitív képességek, melyek emberi analógiáknak tekinthetők. Egyes vizsgálatok arra utalnak, hogy a kutyák kötődési, gesztusokon alapuló kommunikációs, vagy éppen szociális tanulási jellemzői funkcionális szempontból megfelelnek az emberek hasonló képességeinek.

A kutyával kapcsolatban leírt magasan fejlett szociokognitív képességek felvetik azt a kérdést, hogy vajon-e faj esetében milyen agyi mechanizmusok játszanak szerepet e képességek szervezésében. A fent említett viselkedési analógiákat ismerve azt gondoljuk, az agyi struktúrák szintjén is megtalálható az analógia kutya és ember között. Elképzelésünk szerint a kutya és az ember hasonló viselkedése mögött hasonló (esetleg azonos) neurológiai struktúrák, folyamatok állnak.

Az eddig leírt eredmények túlnyomó többségben humán, illetve főemlős vizsgálatokból származnak. Az aktív területek vizsgálatának napjaink egyik legígéretesebb módszere a funkcionális mágneses rezonancia képalkotás (fMRI), amely kutyák esetében egy meglehetősen fiatal területe az idegtudományoknak, nem altatott kutyák fMRI-s vizsgálata pedig szinte teljesen új és feltáratlan terület még. Az éber kutyákkal végzett fMRI egyik legnagyobb metodikai kihívása, hogy az alanynak mozdulatlanul kell lennie a felvételek közben. A vizsgálatok sikerességéhez ezért egy speciális tréningterv kidolgozására és végrehajtására van szükség, melynek lényeges eleme a lépésről lépésre történő szoktatás (a testhelyezethez, az MR-berendezés hangjához, rezgéséhez, stb.).

Jelenleg több kutya kiképzése folyik, és sor került éber kutya esetén morfológiai MR-felvételek készítésére is. Ezen kívül kutatási programunk humán vizsgálatokat is tartalmaz, melyek keretében többféle fMRI mérést végzünk el – ezek során a további vizsgálatokhoz szükséges új paradigmákat is kidolgozunk. A kutya és ember vizsgálatok párhuzamosan születő eredményeinek nagy előnye, hogy komparatív elemzéshez is felhasználhatóak, így átfogóbb képet tudunk adni a szociokognitív képességek neurológiai hátteréről.

A Kaposvári Egyetem és az ELTE Etológia Tanszékének kooperációjának keretében kutyák szociális kogníció szempontjából fontos agyterületeinek feltárása nem csak a nemzetközi viszonylatban is új eredmények születése miatt tarthat számot érdeklődésre, hanem mert ez az általunk kifejlesztett eljárás az egész világon újdonságnak mondható.

Csóka – Matek, avagy képes- e a madárelme számosság spontán reprezentációjára?

Ujfalussy Dorottya Júlia†, Dr. Thomas Bugnyar*, Dr. Miklósi Ádám†

*Konrad Lorenz Kutatóállomás, Grünau és Bécsi Egyetem, Elméleti Biológia tanszék

†Eötvös Loránd Tudomány Egyetem (ELTE), Etológia tanszék

ujfalussydori@freemail.hu

Az elmúlt két évtizedben ismét fellángolt a tudományos érdeklődés az állatok számossággal kapcsolatos képességei iránt. Ezen kutatások azt az alapvető kérdést töreksenek megválaszolni, hogy az állatok, lévén non-verbális lények, hogyan képesek a számokkal, számossággal kapcsolatos információk kódolására, majd ezen információk alapján viselkedési döntéseket meghozatalára. Ennek a kérdéskörnek a felderítésére számos vizsgálat indult, főként a főemlősök és majmok, de madarak körében is, amelyekben sikerült kimutatni, hogy az állatok megtaníthatóak számossággal kapcsolatos problémák megoldására.

Vizsgálatunkban mi azt a kérdést szerettük volna megválaszolni, hogy a csókák (*Corvus monedula*) képesek-e spontán, azaz tanítás nélkül bizonyos számú tárgy elméleti reprezentációjára és képesek-e ezen reprezentációk alapján relatív számosság becslés végrehajtására, és ha igen, vajon milyen határok között. Relatív számosság becslés alapján történő helyes döntésről beszélünk abban az esetben, ha az alany megbízhatóan a nagyobb választja a felkínált mennyiségek közül. Esetünkben a madarak két szekvenciálisan elhelyezett, a döntés pillanatában azonban már nem látható mennyiség közül választhattak, így a helyes döntéshez az elhelyezett mennyiség elméleti reprezentációjára volt szükség. A tesztelés nem korrektív módszerrel történt, azaz az alany minden esetben elfogyaszthatta az általa kiválasztott mennyiséget. Kísérletünkben 1 és 5 között az összes lehetséges kombináció esetén megvizsgáltunk, hogy az alanyok képesek-e a véletlenszerűtől szignifikánsan eltérő mértékben az adott mennyiség-párból a nagyobbat választani.

Eredményeink azt mutatják, hogy a csókák képesek relatív számosság becslésére spontán reprezentáció alapján, ám eredményességük csökken a mennyiségek növekedésével (numerical size effect), illetve a mennyiség-párok közti relatív különbség csökkenésével (numerical distance and ratio effect). Ezek az eredmények így talán legjobban Meck és Church (1983) a számosság reprezentációjára vonatkozó „akkumulátor” modelljének segítségével értelmezhetők.